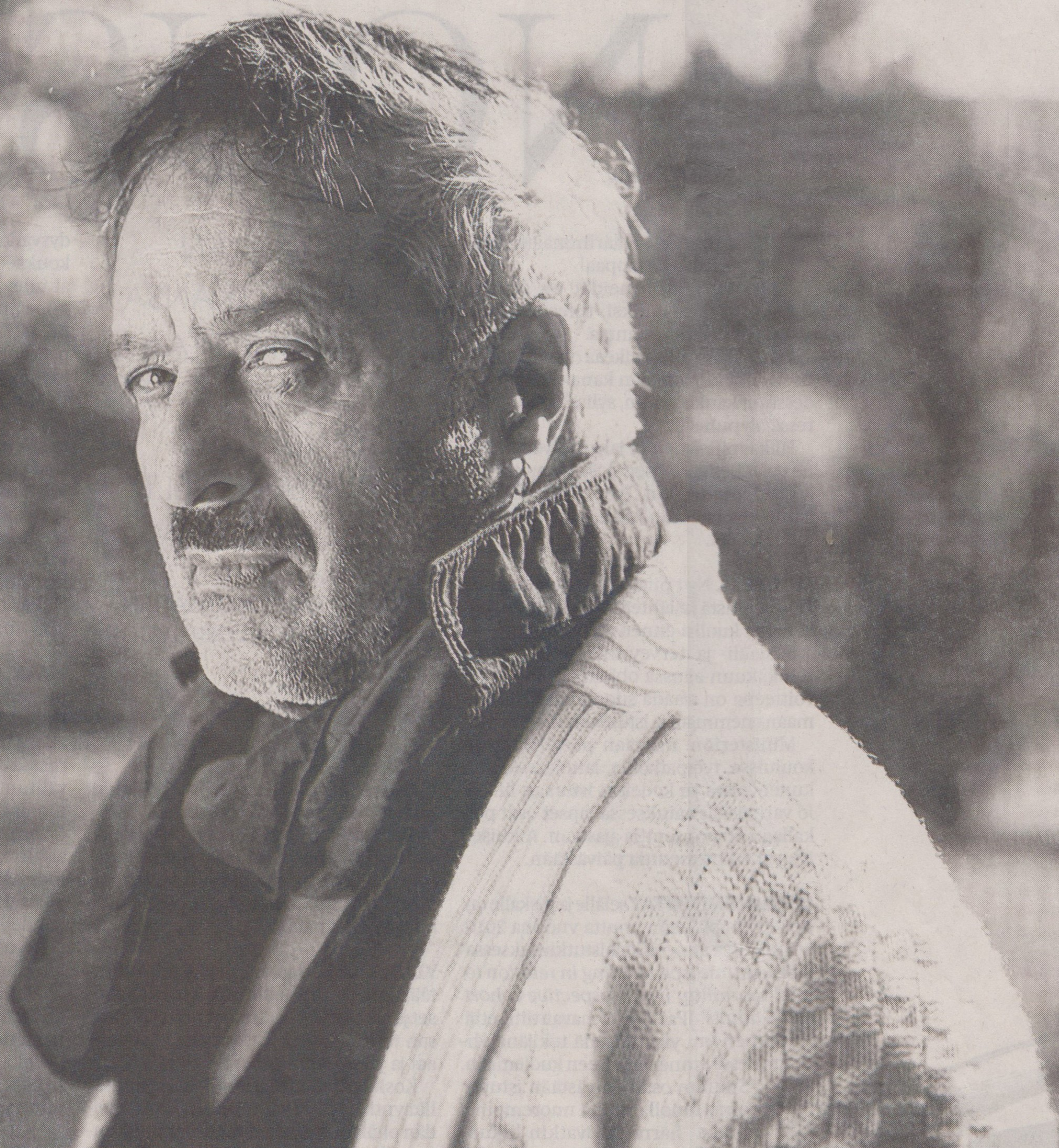

PITKÄ TIE

1 Veijo Baltzar, s. 1942, suomalainen kirjailija. Julkaissut kahdeksan romaania, joista viimeisin *Sodassa ja rakkautta* 2008. Esikoisteos *Polttava tie* 1986. Toimittanut Suomen ensimmäisen romanikielisen aapisen 1972. Näytelmä- ja elokuvakäsikirjoituksia sekä oopperalibrettoja.

2 Baltzar tunnetaan aktiivisena taiteen alan koulutuksen kehittäjänä. Pedagoginen johtaja Humakin pilottihankkeessa, jossa tutkittiin kulttuurienvälistä kokemuspohjaista kasvatusta vuosina 2011–2012. Kulttuuriineuvoksen arvonimi vuonna 2011.

3 Tehnyt kuvataidetta vuodesta 1968 lähtien. Koonnut näyttelyn ”Miranda – mustalaisten holokausti. Kuka pelkää valkolaista?” Näyttelyn kokoamisessa oli mukana hollantilainen Anne Frank -säätio.

4 Perusti mustalaisteatteri Dromin 1981. Vuonna 2002 Baltzar perusti Kansainvälisen Romanikirjailijaliiton (IRWA).

TÄRKEINTÄ ON,
ETTEI KATOJA
VALTAKULTTUURIIN.

TEKSTI KRISTIINA HURMERINTA
KUVAT TERHI KORHONEN

Veijo Baltzar, 71, on pukeutunut perinteiseen mustalaispukuun. Suorat housut, kauluspaita, villatakki ja kaulalle kietaistu syväsininen huivi.

Baltzar kieltäytyy hymyilemästä valokuvaajalle, mutta ei hän silti tosikko ole. – Näytän vaan niin paljon paremmalta vakavana, nauraa esteetikko.

MUSTALAISENTITEETTI näkyy kaikessa, mitä Veijo Baltzar tekee. Keväästä lähtien Suomea kiertänyt Miranda-näytelmä on nyt Suomen kansallismuseossa ensi maaliskuuhun saakka.

Baltzarin johdolla koottu näyttely esittelee eurooppalaista lähihistoriaa romanien näkökulmasta.

Näyttelyn teemana on mustalaisten holokausti: keskitysleireillä kuoli toisen maailmansodan aikana tuhansia romaneja. Samalla se on Baltzarin mukaan selviytyjien historiaa, siksi näyttely kuvastaa myös mustalaisten kulttuuria ja nykyoloja. Vuonna 2015 näyttely lähtee kiertämään Eurooppaa.

Seuraavaksi Baltzar suunnittelee perustavansa monikulttuurisen ilmaisutaiteenkeskuksen Rautalammille.

– Sinne tulisi kurssi- ja koulutustoimintaa. Olemme suunnitelleet alueelle myös tanssilavaa, ravirataa ja lähiruokaa, Baltzar kertoo.

BALTZARIN KIRJALLINEN ura käynnistyi vuonna 1968. Esikoisteos *Polttava tie* raotti ensimmäistä kertaa Suomessa mustalaiskulttuurin salattua maailmaa. Puhuttiin kohuromaanista: kirja mursi mustalaiskulttuuria koskevan vaikenemisen lain. Kirjailijana Baltzar on ollut tuottelias, ja häneltä on syntynyt kaikkea aina ro-

maaneista näytelmiin ja libretoista elokuvakäsikirjoituksiin.

Vuonna 1976 perustettu mustalaisteatteri Drom on osa Baltzarin unelmaa. Hän haluaa kehittää romanien omaa tietoisuutta juuristaan ja henkisistä lähtökohdistaan.

– Romaneja ei saa käsitellä marginaalissa, koska silloin ote on aina rasistinen. Niin kauan kuin olemme marginaalissa kuten suomalainen maatalous, hanketta riittää ja kosmeettista byrokratiaa piisaa. Eikä lopu hankeväeltä hommat, hän sanoo.

KULKIJAMUSTALAINEN kiersi Savoia perheensä mukana. Kiertelevä elämä kouli ja kasvatti.

– Jo hyvin varhain päätin, että en halua olla kuka tahansa.

Baltzar syntyi 1942 Suomenjoella 12-lapsiseen perheeseen, jossa nälkä ja kurjuus olivat aina vieraina. Elämä rakentui perheen, suvun ja heimon ympärille. Se kasvatti psykologista silmää.

– Piti jo hyvin varhain oppia näkemään, mitä isä ja äiti tarkoittivat. Pitkillä matkoilla hevosen kyydissä myös eläinten reaktiot tulivat tutuiksi.

Ympäristöään ja itseään tarkkaileva poika huomasi kuulevansa ja näkevänsä eritavalla kuin muut lapset. Hän pani merkille kaiken: miten ihminen kävelee tai istuu, ympäristön hajut ja äänet.

– Lapsuuteni oli suuri taideteos. Se oli sitä kirjallisesti ja kuvallisesti.

KOULUSSA mustalaispojalla ei ollut helpoa. Siellä kiusattiin kaikkia, jotka olivat erilaisia. Pahnanpohjimmaisina olivat ryssänkirkkoiset karjalaiset, sitten tulivat mustalaiset. Poikien kesken syntyi kukkotappeluita, ja oma paikka oli löydettävää.

– Olin koulukiusattu, mutta se ei tehnyt minulle ollenkaan pahaa. Minä karastuin. Opin pitämään puoliani. Opin kestäämään.

Kaikki muuttui Lintikonkankaalla Iisveden Käpylässä.

– Leikittiin intiaanileikkejä, ja onnistuimme saamaan tytöt mukaan. Oltiin alle kymmenvuotiaita. Koulukiusaaminen vaihtui palvonaksi.

BALTZAR EI ole koskaan halunnut olla osa massaa.

– Keski-ikäiseksi on hyvin lyhyt matka, siihen ei tarvitse hirveästi pinnistellä. Minä en ole koskaan halunnut seisoa kenenkään muitten joukoissa.

”Valinnat ratkeavat itsestään, kun elää omaa eikä toisten elämää tai keksi elämälle korviketta”, tuumii Hemmi kirjassa *Käärmeenkärjäkivi* (1988). Baltzar itse pitää kirjaa yhtenä tärkeimmistä teoksistaan.

Hänen mielestään hyvinvointi perustuu ihmiseen itseensä, siihen, miten hän kokee itsensä osana kokonaisuutta. Tätä aihetta käsitellään *Käärmeenkärjäkivessäkin*. Romanin tarinassa on peili, joka kertoo katsojastaan valehtelematta ja kiertelemättä. Peili kertoo nuoruudesta, vaikutusvallasta tai sen puutteesta. Sen kautta pystyy heijastamaan myös tulevaisuuttaan.

– Tarvitaan muita ihmisiä, jotta näkee, millainen on.

YHTEISKUNNASSA tapahtuneet muutokset tulevat esille Baltzarin kirjassa *Musta tango* (1990).

Romanien taloudellista, sivistyksellistä ja sosiaalista elämää oli alettu parantaa

1970-luvulta lähtien. Paimentolaiselämä kesytettiin kerrostaloihin. Mutta samalla jotain murtui.

Musta tango kertoo siitä, kun elämä tanssittaa tyhjän päälle joutuneita nuoria kovin ottein. Perhesiteiden katkettua ollaan eksyksissä, jolloin sivistys, moraalit ja arvokkuus katoavat. Kun ei enää tiedä, kuka on, askelmerkit johtavat umpikujaan.

ROMANIN ELÄMÄ ja tavat elävät Baltzarin teoksissa. Hän on muovannut kokemuksistaan kaunokirjallisuutta.

Kaikesta ei voi kuitenkaan kirjoittaa. Mustalaiskulttuurin traditiot suojelevat perhettä, sukua ja ihmisen seksuaalisuutta. Baltzar raottaa kirjoissaan harkitusti verhoa, mutta peittää lähes yhtä paljon kuin paljastaa.

Jotta vähemmistöt selviäisivät valtakulttuurin keskellä, heidän on pidettävä kiinni omista myyteistään, riiteistään ja tavoistaan.

– Sulautuminen valtakulttuuriin on kaikkein kohtalokkainta. Se pätee myös tämän päivän maahanmuuttajiin. ■